

Die reis gaan inwaarts: Die kuns van sterwe in kreatiewe werke van Karel Schoeman.

Cas Wepener. Stellenbosch: Sun MeDIA MeTRO. Druknaam: SUN PRESS, 2017. 233 pp. ISBN: 978-1-928355-14-4 (Druk); ISBN: 979-1-928355-15-1 (e-boek).

DOI: dx.doi.org/10.17159/2309-9070/tvl.v.55i1.4279

“Ten dele staan Schoeman se hele kreatiewe oeuvre in diens van die (afwesigheid van) inwaartse reis van die Afrikaners.” (185) Met hierdie kragtige stelling gee Cas Wepener ‘n sleutel vir die dubbelsinnige verhouding van afstand en intimiteit tussen Afrikaans se grootste romansier en sy primêre lesersgehoor. In hoeveel ander kultuurgemeenskappe gebeur dit dat hulle grootste romansier deur so min mense gelees word? Kan dit wees dat daardie Afrikaners wat Schoeman se fiksie waardeur juis dié is wat self die reis inwaarts aangepak het, en dat hulle maar ‘n klein minderheid is in ‘n gemeenskap gefikseer daarop om “prakties” te wees? Stellig, ja.

En wat is dan die inwaartse reis? “Ten diepste is dit ‘n reis wat behels dat iets van die tydelikheid van die mens se bestaan beter verstaan word, dat daardie kennis ‘n persoon se optrede gevolglik kleur wat verder ook bepalend is vir hoe

hy of sy hulle eie sterflikheid en dood en die van ander hanteer.” (194–5)

Wepener sluit in hierdie boek aan by ‘n eeue-oue opvatting dat die goeie lewe afhang van die erkenning van ons sterflikheid. Lewenskuns is belangrik, ja, maar so ook die kuns om te sterwe. In die Middeleeuse Latynse Christendom word die kuns om te sterwe en die oordeelkundige begeleiding van om te sterwe die *ars moriendi*. Wepener vra aan die hand van hoofsaaklik drie Schoeman-romans na wat dit ons leer van die *ars moriendi* en kom tot die gevolgtrekking dat dit afhang van die mate waartoe die een wat sterf en die een wat die sterfte begelei die reis inwaarts beoefen: “Dit is die karakters wat iets kan aanvoel en insgelyks beliggaam oor die misterie van die lewe en die dood en dat dood en lewe nie noodwendig teenoor mekaar staan nie, maar dat sterwe, afhangende van hoe dit hanteer word, juis ook die lewe kan dien deur heil en genesing te bring.” (194)

Dit is welbekend dat die kontemplatiewe lewe soos beliggaam in die Katolisisme en die Zen-Boeddhisme die twee grootste vormingselemente van Schoeman se eie lewens- en romankuns was. As sodanig kan Schoeman gewoon nie bloot sekulêr gelees word nie. Wepener, teoloog en dosent in Liturgie en Homiletiek, lewer daarom ‘n kritieke bydrae tot die sekondêre literatuur oor Schoeman deur in te lees op hoe Schoeman in sy fiksie omgaan met die lewe en die dood as allereers ‘n geestelike saak. As iemand wat self in die bediening eerstehands met dood en verlies te doen gekry het, weet Wepener al te goed dat die er-

varing van verlies en sy blywende wonde die onvermydelike vertrekpunt van die reis inwaarts is, selfs vir die simpatieke sterwensbegeleiers en -vertroosters: “Die gewonde genesers van hierdie wêreld, die buitestanders wat die stilte omhels en die halflig van die skadu verkies, diegene wat (noodgedwonge) inwaarts reis, word deur Schoeman in sy karakters as beter genesers in die pastorale sin van die woord uitgebeeld wat insgelyks geld vir die wyse waarop hulle liturgies voorgaan.” (197)

Wepener wys tereg daarop dat Schoeman se skryfstyl in soverre dit “inkanterend” (65), ritmies en herhalend is, inderdaad ook skryf-as-liturgie is. Ook dat die landskap met sy seisoenale herhaling self ‘n wesentlike element in Schoeman liturgiese, doodsbeswerende romankuns is. Met verwysing na Augustinus se uitspraak dat die liturgie “die steierwerk is vir die hemelse stad waarop gehoop word,” het Wepener dit soos volg oor Schoeman se hantering van die landskap as liturgiese element: “Só word die moontlikheid geskep dat die klipstapels en grafstene, die geknakte suile, kinderengele en ringmure wat verspreid oor die Vrystaat lê, inderdaad ook deel is van daardie steierwerk. Deel van die steierwerk van die stad waarheen die aardse reis lei, ‘n reis wat inwaarts gaan tot by die stad van God, is die onverbiddelike landskap van die Vrystaat en die Karoo waarin baie saadkorrels lê en waaroor wolke drywe.” (202) Daarom, tereg, is om Schoeman te lees ‘n liturgiese handeling wat ‘n liturgiese ingesteldheid van die leser soos van die erediensganger vra

(214). Wie Schoeman so lees, kan getuig daarvan dat dit reeds 'n reis inwaarts is wat die leser nie onveranderd laat nie, welke verandering dikwels die eintlike verhaal van 'n Schoeman-roman is.

In sy boek doen Wepener heelwat moeite om eerstens 'n deeglike opgaaf te gee van die vertolkingsraamwerk waarbinne hy Schoeman lees. Grimes se opvatting van fiksie as ritueel is hier 'n belangrike verwysing. Deurgaans gee Wepener eweneens deeglike rekenskap van die uitgebreide sekondêre literatuur oor Schoeman – en nie slegs waar dit Wepener se vertolking staaf nie.

Vervolgens word hoofsaaklik drie Schoeman-romans so gelees om aan te dui dat die betrokke buitestander met 'n spesifieke verhouding met hierdie land eerder as die konvensionele geestelike lui dikwels die *ars moriendi* die beste verstaan. Meester van 'n *Lug vol helder wolke*, Pastoor Scheffler van 'n *Ander land*, en ds. Heyns en Danie Steenkamp in *Die uur van die engel* word so deur Wepener gelees, en op heel oortuigende wyse.

So verdienstelik en hoogs leesbaar as wat Wepener se roerende boek is, moet minstens die drie punte van kritiek in die voortgaande gesprek oor Schoeman vermeld word — teologies, takserend en taalkundig.

Wat die teologiese betref: In navolging van Richard Kearney wil Wepener dit hê dat die pasvermelde karakters as onkonvensionele geestelike lui voorbeelde van Kearney se "anateïsme" is: "Anateïsme sluit nou aan by die posteïsme waarin God weer 'n moontlikheid word nadat daar van die God van die

teïsme afskeid geneem is." (75n, 81) Dingemans word met instemming oor die teïsme aangehaal: "In die teïsme word "God als 'persoon' in een hoge hemel, die supernaturalisties ingrijpt in die wêreld (sic)" gesien en ook "als het 'dubbeldekkermodel', waarbij God losstaat van deze wêreld" (81). Wepener et al. is skynbaar onbewus van De Lubac se werk oor hoe "teïsme" die gevolg is van 'n laat-skolastiese skeiding tussen die sferes van die genade (die bonatuurlike) en die natuur (die natuurlike)—'n moderne teologiese groeisel wat afwyk van die patristiese personalisme waarvolgens God as Persoon anderkant die syn deurgaans ten nouste betrokke bly by die skepping, by hierdie wêreld en ook by hierdie land. Mymeringe van sowel Scheffler as Heyns gee ruim blyke hiervan, wat veel oortuigender is as Kearney se postmoderne verbeeldingsvlug.

Takserend: Terwyl Wepener deurgaans dikwels skryf in 'n register wat Schoeman eggo, is hy soms helaas geneig tot wat Schoeman as stilistiese doodsonde geag het, naamlik oorbeklemtone. Die prominentste voorbeeld hiervan is Wepener se Nawoord, waarin hy betoog wat die waarde van sy boek dalk mag wees. Daar is 'n rede waarom simfonieë en kamerkonserterte eindig by die slotbeweging, en vir my het hierdie nawoord lomp en oorbodig aangedoen.

Taalkundig: Wie oor Schoeman wil skryf, behoort dieselfde respek vir taal as hy te openbaar. Slordige taalkundige afronding ondermyn Wepener se boek as liturgiese handeling. Voorbeelde sluit in: "oom Barend" (76) / "Oom Barend" (77);

“verdermeer” pleks van “bowendien”; “argumenteer” pleks van “betoog”, “redeneer” of “voer aan”; “Marelene” pleks van “Marlene”; “lintjie”/ “lyntjie” (101); “Oom Lammie”/ “Lammies” (160). En een van die grootste slotsinne in die Afrikaanse prosa, naamlik dié van ‘n *Ander land*, word verkeerd aangehaal: “Half-verweë” (102) pleks van die korrekte: “Halwerweë op die pad ontdek jy effens verras dat die reis voltooi is, en die bestemming reeds bereik.”

Hierdie kritiek ten spyt lewer Cas Wepener met hierdie boek ‘n meesleurende, dikwels roerende bydrae om Afrikaans se groot begeleier op die reis inwaarts liturgies te herhaal.

Johann Rossouw

rossouwjh@ufs.ac.za

Universiteit van die Vrystaat

Bloemfontein